

Михайло Пигель (Схимонах Мар'ян)

*Сторінки життя
Спогади та документи*

було організовано клініку для психічно хворих жінок. Щодо храму, то з нього зробили клуб. Проте напередодні ченцям, за допомогою побожних мирян, вдалося переховати деякі монастирські цінності. Зокрема, таким чином, у селі зберігалася чудотворна ікона, яку заховали під стріху однієї з хатин. Деякі з монахів залишилися жити в селі, інші ж — влаштувалися робітниками при клініці, в яку перетворили Лавру. Ще інші підпільні ченці та миряни катакомбної Церкви не забували про це чудотворне місце. Вони нелегально прибували сюди, зокрема, напередодні монастирського празника, щоби поклонитися Богородиці. Звісно, монахи не могли вже жити у спільноті, проте зберігався провід, молитовне правило, чернеча дисципліна. Життя тривало.

Із проголошенням незалежності України постало питання про повернення Лаври її власникам – монахам. Так, 1993 року Лавру було повернуто студійським ченцям. І знову відновилося чернече життя в давніх мурах. А до ікони потягнулися численні групи прочан. Зокрема, найбільше людей прибуває сюди двічі на рік: у празник Успення Богородиці та у третю неділю травня, коли згадується пам'ять Унівської чудотворної ікони Матері Божої. Нині Святоуспенська Унівська Лавра є діючою обителлю, яка намагається жити в ритмі традиційного візантійського монашества та нести своє служіння ближнім, світові...

 Ієромонах Теодор (Тарас Мартинюк)

СТУДІЙСЬКЕ ЧЕРНЕЦТВО – ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ ДЛЯ СХИМОНАХА МАР'ЯНА

Багато людей, яким доводилося зустрічатися з Михайлом Пигелем, задумувалися над тим, звідки беруться його особливі риси: внутрішній мир, мужність, невтомна працьовитість, дивовижна скромність. Небагато знали, що вони зустрічали в особі Михайла Пигеля ченця

на ім'я Мар'ян, який після ліквідації УГКЦ і закриття Унівської Лаври здійснював свій монаший подвиг як монах катакомбної Церкви – так, як це робили десятки інших підпільних ченців Студійського уставу. Він не був священиком, не брав участі в політичній боротьбі, він був просто монахом, у часи підпілля намагався жити чернечим життям так, як цього навчився в Унівській Лаврі від митрополита Андрея та блаженного свщмч. Климентія Шептицьких, які були відновителями студійського монашества. Щоб зрозуміти непересічну постать Михайла Пигеля, неминуче слід завітати зі студійським чернецтвом, в якому він зростав як чернець, митець і музейник.

Наприкінці XIX ст. наш народ почав серйозно відчувати потребу в монастирях, до яких могли би вступити прості селяни. Адже до василіянських монастирів, які на той час були єдині. *«Хлібороб рільник або зовсім не буває допущений, або наколи задля особливших причин буде і прийнятим – то часто тратить покликання, бо не знаходить в монастири життя достроєного до свого стану; по монастирях плакається науку і ремесло, а звичайна праця ручна, іменно рільництво, виконується світськими робітниками, хоч найбільша часть нашого народу займається рільництвом, і виключно спосібна до праці того рода»,* – писав митрополит Андрей Шептицький. Заслуга Галицького митрополита була в тому, що він вчасно побачив у народі таку потребу реалізації Господніх покликань; він слушно зауважив, що *«іменно стан рільничий, в нашім народі найбільший, був в практиці позбавлений спромоги заповняти своїми синами і дочками монастирі, хоч якраз серед того стану зачинало будитися найбільше покликань».* У молитві, тривалих роздумах і дослідженнях він дійшов висновку, що розвитку Божої справи в душах українців може зародити рідний і питомий тому народові тип чернецтва, а саме той, який іще зародився в часах Київської Русі.

Кінець XIX – початок XX ст. у Вселенській Церкві був увінчаний переосмисленням значення і місця східних католицьких християн. Енцикліка Лева XIII *«Гідність Східних Церков»* (30 листопада 1894 року) остаточно поставила крапку на теорії вищості латинського обряду. Східні християни, які перебували в єдності з Апостольським Престолом,

щораз більше почали усвідомлювати своє місце і значення в Католицькій Церкві. На тому тлі й українці греко-католики в особі митрополита Андрея заявили про себе, як найчисельніша спільнота вірних зі всіх східних католиків Вселенської Церкви. Проте слід ствердити, що, на жаль, уже було втрачено питомий нам тип чернецтва. Отже, наша Церква відчувала велику потребу у відродженні свого чернецтва. Автор записок *«Як повстали студити»* ще 1898-го писав: *«Уже буде кільканайцять літ тому, як декотрі люди вже думали о тім, щоби первісний стан монахів, які були за часів Антонія, Макарія, Пахомія, Василя, назад до ладу привернути, а радше на нашій Русі запровадити»*. Таким чином ідея відродження чернецтва вже віддавна панувала у греко-католицькому середовищі, *«однак годі було відразу тую гадку здійснити. Мусіла вона дозрівати в умах Божих людей, щоби чим пізніше, тим красшою показалася»*.

Задум відновителів студійського чернецтва полягав у тому, щоб відновити такий тип чернецтва, який був би не лише поверненням до древніх традицій минулого, але насамперед відповідав би культурі, ментальності, духовності, потребам нашого українського народу. Іншими словами, щоб це чернецтво було рідне і питома для наших людей, таким, яким воно було в минулому. Без сумніву, що таким типом чернецтва була монаша традиція Печерського монастиря, від якого взяли свій початок тисячі інших монастирів. Відродження студійських монастирів свідчило про тісний зв'язок тодішньої Церкви з її славними початками часів Київської Русі, підтверджувало, що греко-католицька Церква має тисячолітню традицію, а не утворилася внаслідок Берестейської унії, як деякі вважали. Відродження такого типу чернецтва впливало на самосвідомість Церкви і народу, говорячи сучасною мовою, окреслювало нашу тотожність. Поряд із цим Шептицькі бачили участь студійського чернецтва в житті нашої Церкви і народу всюди там, де найбільше цього вимагав час, наприклад, праця для українських поселенців у Боснії чи Канаді; навчання бідних гуцулів ремесла; заснування монастирів там, де їх не було; у воєнний і повоєнний період (Перша світова війна чи польсько-українська війна) вкрай коничне утримання і виховання дітей-сиріт.

Ураз з відкриттям християнського Сходу в Католицькій Церкві виникла потреба його пізнання. Тому починання митрополита Андрея у справі відродження слов'янського чернецтва викликали жваве зацікавлення в католицькому світі. У травні 1923 року в листі (прот. 9921/23) до митрополита Андрея у справі монастирів Студійського уставу секретар Конгрегації для справ Східної Церкви кардинал Джованні Таччі висловив похвалу і вказав на основні принципи, які мають бути збережені у студійських монастирях: *«Так С[вята] Конг[регація] поширення віри для справ східного обряду, як і нова Конгр[егація]. для справ Східної Церкви, дуже заінтересувала ся ініціативою Вашого Високопреосвященства двигнення і прикрашеня Церкви українського народу монашеством чисто східного типу, яким є Лавра Студитів в Уневі; а тому, що Всевишній в очевидний спосіб благословить сі наміри Вашого Високопреосвященства, даючи покликання до досконалого життя многим, що вступають до сего монастиря, уважаю за відповідне звернути увагу Вашого Високопреосвященства на заховання деяких принципів, яких придержуватися є невідкличною і конечною річю для доброго успіху святого діла»*. Таким чином через своє благословення на це *«святе діло»* Апостольська Столиця не тільки висловила своє зацікавлення, але й виразно включилася в нього, вказавши, за якими принципами воно повинно зростати. Про нововідроджені монастирі писала західна преса та згадувалося про них у богословській літературі. Отже, справа, яку розпочав Шептицький, була на той час актуальна, бо саме підкреслювала вселенський вимір Католицької Церкви.

Як у багатьох інших справах нашої Церкви, так і у відродженні східного типу монашества митрополит Андрей завжди мав вселенське бачення. Він писав, що студитські монастирі повинні бути готовими служити там і в такий спосіб, який вкаже Церква, *щоби «монахи нашого братства у всім служили Христовій Обручниці, Католицькій Церкві і були готові підняти ся всяких трудів, якими могли би послужити великій справі Христа після обставин часу і місця»*. Ці слова він писав, виходячи з потреб Вселенської Церкви в той час, а саме праці над з'єднанням Церков, бо наші попередники, як відомо, брали в цьому завданні безпосередню участь. Ігумен Климентій, звертаючись до

своїх ченців у 1937 р., під враженням зустрічі з Папою писав, «що св. Церква у великому і святому ділі Унії рахує і чекає на нашу працю та що хоче в нас бачити здорову і сильну своєю святістю вітку Східного Монашества».

Отже, тим, хто почув голос Божого Провидіння, та побачив потреби Церкви і народу, був митрополит Андрей Шептицький, бо «був він вже віддавна перейнятий тою гадкою, щоби засновати для простих людей Чин монахів – радився він з тим також не одного (...)», а незмінною його підтримкою і практичним реалізатором тих шляхетних ідей став його рідний брат Казимир у монашестві Климентій.

Як свідчать джерела *Загального Типікону* (1936 р.), одними з головних напрямних були традиції чернецтва часів Київської Русі, монастиря Студіоса часів преп. Теодора Студита (759-816 рр.) та в загальному традиції монашого життя на Україні від XIII по XVIII ст. (зокрема, такі джерела як *Чин о Святій обителі* (XVII ст.) та Синод ігуменів в Уневі у 1711 р.). Звертаючись до монахів Унівської Лаври у 1924 р., митрополит Андрей вказує на джерела, з яких надалі потрібно користати для продовження праці над *Типіконом*. Це «ті закони і звичаї, які від віків обов'язували Монаший Чин після Студицького устава і які суть заховувані в Студицьких Лаврах і Монастирях на Атоні, які були заховувані в Печерській Лаврі в Києві за часів св. Антонія і Теодозія Печерських».

Обидва відновителі студійських монастирів цікавилися устроєм і дисципліною монастирів православного Сходу. *Наші звичаї наказують «любити Схід і те, що східне»* (ст. 5), а до того, що «не супротивиться Євангелії, а є питоме східній аскезі; установам та звичаям, існуючим по монастирях на Сході, ми ніколи не повинні відноситися з легковаженням, насмішкою і критикою, а навпаки з сердечною любов'ю і пошаною, як до того, що своє, що рідне, та радо його придержуватися» (ст. 6). Митрополит Андрей перебуваючи в неволі, в ув'язненні у Святоєвфиміївському монастирі в Суздалі, з великим інтересом і наскільки дозволяли йому обставини приглядався до життя і звичаїв монахів.

Митрополит високо оцінював досвід латинських монастирів, які зберегли древні монаші правила. Блаженний свящмуч. Климентій

черпав монаший досвід у венедиктинському монастирі у Бойрон (Німеччина). Вплив Венедиктинського уставу помітний у *Наших звичаях і Загальному Типіконі*, зокрема, в питаннях, що торкаються монашої культури поведінки та принципу федерації монастирів. На початку 1920-х років були навіть сподівання про допомогу венедиктинців у вихованні ченців, проте заплановані проекти не було реалізовано.

Не підлягає сумніву те, що митрополит і блаженний свящмуч. Климентій постійно дбали про потреби Церкви і народу. Монастирі Студійського уставу відновлювали не для того, щоб реалізовувати якісь ідеї, а саме з метою служіння Церкві та народу. *Наші звичаї* виразно повчають, що монахи повинні виховуватися в любові до рідного народу, виключаючи звичайно всякий вузький націоналізм (пор. ст. 11-18). Натомість *Загальний Типікон* приписує, що праця монаха в студійських монастирях має «*служити потребам Церкви і вірних*» (ст. 1). У 1932 р. Конгрегація для справ Східної Церкви так висловилася про життя в наших обителях: «*Цей рід життя – з літургічною молитвою, ручною роботою, аскетичною лектурою творів Св. Отців, переложених на українську мову, помічю ближньому надається в предивний спосіб до характеру і вдачі українського народу і слов'ян взагалі*».

Окреслюючи головні риси монастирів Студійського уставу, їх мету і завдання, відновителі чернецтва в Україні завжди наголошували, що найпершою «*нашою ціллю є бути добрим монахом*» (*Загальний Типікон*, ст. 1), нашим завданням є бути «*святими монахами*» (*Наші звичаї*, ст. 38). Життя студійських монахів повинно базуватися на найміцнішому фундаменті віри – Євангелії: «*Монаше жите має одно правило – Євангелиє Ісуса Христа і одну ціль – спасене душі. Щоби певнійше і совершеннійше сю ціль осягнути, кождий, хто хоче посвятитися монашому житю в нашім братстві нехай знає, що обов'язком його є через щоденне читанє і пильне розважанє черпати з Євангелія монашого духа, аби по-можности у всім як найвірнійше наслідувати примір і ради Господа Нашого Ісуса Христа; най буде готовий жите своє покласти для спасеня братів. Відданий житю молитви і праці нехай шукає лишень Ісуса Христа і то розп'ятого*». Адже монаше життя – це життя згідно з євангельськими радами в праці та молитві,

передовсім спільній і літургічній, за зразками наших попередників – монахів Студіону, Афону і Київської Русі. Тому митрополит і блаженний свящмуч. Климентій не вибирали наперед якихось окреслених завдань, щоби потім монахи їх виконували, радше узалежнювали майбутні завдання і цілі від того, які Господь пошле покликання до монастирів, та які завдання поставить Церква. Вже завданням настоятелів буде второпно це розпізнавати. Проте студійські монастирі, розвиваючись у період до Другої світової війни, випрацювали певні завдання, над якими вони працювали.

Одним із перших завдань є плекання візантійсько-слов'янського типу чернецтва, яке своїми коріннями сягає традицій монастиря Студіон у Константинополі. Подивімося, що про це говорять *Наші звичаї*: «*Нашим бажанням і старанням є відновити у нас традиції східного чернецтва*» (ст. 32). «*Ми повинні шукати, цінити і любити та запроваджувати у себе все те, що «передане нам Отцями», що взяте зі старинних традицій східного чернецтва, що забуте і втрачене у віках, але що надає нашій аскезі і зовнішньому виглядові наших монастирів знам'я старинного чернецтва, яке було в давніх століттях на Русі і на Сході, до зірвання єдності з Апостольським Престолом*» (ст. 36). «*Ми з любов'ю будемо досліджувати і вчитися всього того, що відноситься до стародавнього візантійсько-українського чернецтва (...)*» (ст. 37). Приготовляючи *Загальний Типікон*, блаженний свящмуч. Климентій користувався згаданими принципами. Завдання, яке перед ним стояло, було наступне: на основі доступних на той час джерел, надати нашому чернецтву саме візантійсько-слов'янський вигляд, щоб воно якнайповніше відображало потреби нашого народу та Церкви.

Служіння справі єдності Церкви. Це друге за важливістю завдання відродженого Шептицькими чернецтва. Часто митрополит говорив, що в його житті є дві головні мети – справа єдності Церкви і відродження східного чернецтва, які остаточно є одним цілим, бо чернецтво митрополит бачив насамперед у служінні єдності Церкви: «*Тому ж, що в наших часах на Сході є дуже много овець, котрі не є з тої вівчарні, а яких треба привести, щоби був один пастир і одно стадо, всі праці*

будуть звернені до діла злуки нез'єдинених Восточних зі св. Римською Столицею. Нехай буде метою братів всіми своїми трудами унію сю підготовити або осягнути, не устаючи рівночасно горячо о се просити Бога в усіх молитвах, жертвах та наміренях». Перебуваючи в Римі 1921 року, митрополита Андрея запросили виголосити доповідь у Папському Східному Інституті. Він вибрав таку тему: «Місія чернецтва в справі єдності Церков». У своїй доповіді він розкриває основні погляди на участь монашества в праці над поєднанням Церков. Митрополит не згадує про українських монахів, правдоподібно, з огляду на скромність. Проте висловлені ним думки були практично втілювані в життя на прикладі відродженого ним чернецтва.

Відродження і розвиток забутих, але питомих нашому чернецтву традицій, передусім іконографічних і літургічних – це було черговим завданням відродженого студійського чернецтва. Як зовнішній, так і внутрішній вигляд наших монастирів і церков, згідно з *Нашими звичаями* (ст. 37), повинен відповідати вимогам візантійсько-українського чернецтва. Прикладом реалізації цього служила, наприклад, успішна діяльність іконографічної школи у Львові, що була заснована завдяки старанням наших відновителів. Саме в цій ділянці студійського чернецтва розкрився талант схимонаха Мар'яна: він працював в унівській іконописній школі, старанно приглядався збереженню творів сакрального мистецтва в Унівській Лаврі, працював над створенням кількох творів мистецтва у тій же Лаврі (пам'ятний хрест присвячений 950-літтю Хрещення Русі-України, балкон у дворіку Лаври тощо). Весь досвід, який він здобув у монастирі, потім використав, працюючи в Державному музеї українського мистецтва у Львові. Завдяки вмінням і вихованню, які отримав в Уневі, Михайлові Пигелю вдавалося рятувати сотні і тисячі творів українського мистецтва у львівському музеї: він знав їх цінність, розумів їх, він любив їх, надіявся, що прийдуть кращі часи, і наш народ поцінує врятовану спадщину. Залишається бодай посмертно подякувати схимонаху Мар'яну за здійснений ним подвиг, за його важку працю, за його світлу надію.

